

Åland - brygga eller barriär mellan Sverige och Finland

Symposium

fredagen den 25 oktober 2019

Åland – brygga eller barriär mellan Sverige och Finland

Symposium fredagen den
25 oktober 2019

Flottans Män
Föreningen Sveriges Sjöfartsmuseum i Stockholm

Denna skrift har getts ut med stöd av

Patriotiska Sällskapet
Föreningen Sveriges Sjöfartsmuseum i Stockholm
Drottning Victorias Örlogshem

Sammanställning: Olle Melin
Grafisk formgivning: Dag Åshage
Foto: Se respektive bild

Tryckeri: Blockforum i Stockholm

Innehåll

Inbjudan	6
Program	7
Välkomsthälsning	8
Åland – brygga eller barriär mellan Sverige och Finland <i>Av Sten Ekman</i>	9
4.sjöstridsflottiljen	38
Amfibieregementet	40
Försvarssamarbetet Sverige Finland	42
Sammanfattning /avrundning	47

Ålandsöarna- barriär eller brygga mellan Sverige och Finland?

Inbjudan

Flottans Män symposium hösten 2019

Flottans Män planerar för tredje gången att genomföra ett symposium över ett ämne, som vi bedömt vara betydelsefullt och ha ett allmänintresse såväl ur ett historiskt perspektiv som i nuläget och inför framtiden.

Tidigare har vi uppmärksammat pansarbåtsinsamlingen som ett fantastiskt exempel på svensk försvarsvilja i en svår tid samt köpet av de italienska jagarna och den dramatiska hemfärden under inledningen till andra världskriget. Symposierna har dokumenterats i särskilda häften, som har fått stor spridning.

Denna gång tar vi upp den viktiga Ålandsfrågan, historiskt och som en del i det strategiska spelet om Östersjön i nutid och i utvecklingen framöver.

Huvudföreläsare är Sten Ekman, författare till fyra böcker om planering av försvaret i Norrbotten och Västerbotten samt en bok om hemligt militärt samarbete mellan Sverige och Finland under kalla kriget.

Han arbetar för närvarande med en bok om Ålands betydelse i ett nordiskt säkerhetspolitiskt perspektiv. Flottans Män har ansett det vara en lämplig tidpunkt att bland annat påminna om den unika Ålandsexpeditionen, som genomfördes för 101 år sedan samt att erinra om det strategiska hot, eller den barriär, som Ålandsöarna kan utgöra.

Det fördjupade försvarssamarbetet mellan Sverige och Finland har inom den marina arenan kommit mycket långt. Det är därför angeläget att informera, i den utsträckning det låter sig göras, om sjöstridskrafternas och amfibiekårens samarbete med sina motsvarigheter i Finland samt att få en inblick i den framtida utvecklingen.

För att belysa detta kommer kommandörkapten Magnus Berg, stf C 4.sjöstriflottiljen och överste Patrik Gardesten, C Amfreg att medverka som föredragande vid symposiet.

Symposiet kommer att äga rum i hörsalen på Sjöhistoriska museet i Stockholm, fredagen den 25 oktober, kl 1400–1700 och följs av en middag i museets restaurant.

Symposiet är kostnadsfritt och öppet. Middagen, som börjar 17.30, kostar 500 kr, inklusive måltidsdryck. (inkluderar även transport från museet till Stockholm C kl 20.30).

Anmälan om deltagande i middagen och symposiet (obs! begränsat antal platser) görs till Flottans Män senast 2019-10-08. Flottans Män: Tel 070-774 31 83, e-post riksförbundet@flottansman.se.

Betalning för måltiden görs genom att sätta in 500 kr på pg: 588 19-4, Obs ange avsändare.

*Symposium nr 3, Åland - brygga eller barriär
mellan Sverige och Finland*

När: Fredagen den 25 oktober 2019

Plats: Sjöhistoriska museet i Stockholm, Hörsalen

Tid: 1400–1700

Preliminärt program för symposiet:

1. Välkomsthälsning, Örjan Sterner
Författaren Sten Ekman:
2. Sveriges och Finlands gemensamma historia
3. Centraförsvarsprincipen
4. Svensk militär rekognosering på den ryska ögruppen
5. Sverige erbjuder Åland under första världskriget
6. Svenska Ålandsexpeditionen 1918
Paus
7. Ålandsfrågan under mellankrigstiden
8. Gemensamt försvar av Ålandsöarna under andra världskriget
9. Ålands strategiska läge under kalla kriget,
10. Ifrågasatt demilitarisering
11. Ålands självstyrelse
12. Avslutning

13. Redovisning av vårt försvarssamarbete med Finland inom den marina arenan, kommendörkapten Magnus Berg, stf C 4 sjöstridsflottiljen och överste Patrik Gardesten, C Amfregementet.
Den aktuella hotbilden
Vad händer nu? Samordning, samplanering, samövning avseende sjöstrids- och amfibiestridskrafter samt den framtida utvecklingen.
Denna del av symposiet dokumenteras inte i häftet utan ersätts av en kortfattad beskrivning av Amfibieregemente 1 respektive 4.sjöstridsflottiljen.

14. Sammanfattning / Slutsatser

Välkomsthälsning

Välkomna till det tredje symposiet, som anordnas av Flottans Män i samarbete med Sjöhistoriska museet och Drottning Victorias örlogshem samt med understöd av Patriotiska Sällskapet.

Vart tredje år planerar vi att uppmärksamma en marin händelse av stor betydelse och som vi bedömt ha ett allmänintresse såväl ur ett historiskt perspektiv som i nuläget och inför framtiden.

Tidigare har vi uppmärksammat pansarbåtsinsamlingen som ett fantastiskt exempel på svensk försvarsvilja i en svår tid samt köpet av de italienska jagarna och den dramatiska hemfärden under inledningen till andra världskriget. Symposierna har dokumenterats i särskilda häften, som har fått stor spridning.

Denna gång tar vi upp den viktiga Ålandsfrågan, historiskt och som en del i det strategiska spelet om Östersjön i nutid och i utvecklingen framöver.

Huvudföreläsare är Sten Ekman, författare bland annat till fyra böcker om planering av försvaret i Norrbotten och Västerbotten och en bok om hemligt militärt samarbete mellan Sverige och Finland under kalla kriget.

Han arbetar för närvarande med en bok om Ålands betydelse i ett nordiskt säkerhetspolitiskt perspektiv. Flottans Män har ansett det vara en lämplig tidpunkt att bland annat påminna om den unika Ålandsexpeditionen som genomfördes för 101 år sedan samt att erinra om det strategiska hot, eller den barriär, som Ålandsöarna kan utgöra

Det fördjupade försvarssamarbetet mellan Sverige och Finland har inom den marina arenan kommit mycket långt. Det är därför angeläget att informera, i den utsträckning det låter sig göras, om sjöstridskrafternas och amfibiekårens samarbete med sina motsvarigheter i Finland samt att få en inblick i den framtida utvecklingen.

För att belysa detta kommer kommandörkapten Magnus Berg, stf Chef 4.sjöstridsflottiljenflj och överste Patrik Gardesten, Chef Amfibieregementet att medverka som föredragande vid symposiet.

Föredragningarna från förbanden kommer inte att vara dokumenterade i vårt häfte.

Det omfattande samarbetet mellan Sverige och Finland inom det säkerhetspolitiska området har vi valt att illustrera genom några exempel på överenskommelser och avtal under de senaste åren.

Ni är alla hjärtligt välkomna till vårt tredje symposium.

Åland – brygga eller barriär mellan Sverige och Finland

Av Sten Ekman

Sveriges och Finlands gemensamma historia

Finland, inklusive Åland, har varit en del av riket Sverige under nära 700 år. Ögruppen Åland låg då mitt i riket, mellan Stockholm och Åbo. Våren 1808 gick Ryssland till angrepp mot Sverige över gränsen mot Finland. Finska kriget inleddes.

Sveaborg är en av världens största sjöbefästningar och är belägen på flera öar i inloppet till Helsingfors. Efter att tsar Peter den store av Ryssland grundat staden Sankt Petersburg behövde Sverige en stark befästning i Finska viken. Fästningen började byggas 1748 och byggnationer pågick sedan i omgångar fram till 1791. Sveaborg ingick i den svenska krigsplanläggningen inför ett förväntat ryskt angrepp. Vid det finska krigets inledning 1808 intog ryska förband Helsingfors. Den svenska styrkan på Sveaborg uppgick till cirka 6 000 man. Den 3 maj 1808 kapitulerade kommendanten Carl Olof Cronstedt. Efter att Sveaborg intagits av ryssarna, blev det lättare för dem att besätta hela Finland.

Foto: Sten Ekman

Ögruppen Åland med sina över 6 000 öar har under historiens gång haft, och har fortfarande, ett strategiskt läge i Östersjön. Ögruppen har haft svenska militära förband på öarna liksom finska och ryska. Idag är ögruppen både demilitariserad och ett neutraliserat område med stort självstyre.

Bildkälla: Wikimedia.org

Finska kriget utgör en viktig del av Ålands historia. Kriget visade, hur strategiskt viktiga öarna var som gränzon. I slutet på mars 1808 kom ryska soldater över isen till Åland, men det blev då inga strider på ögruppen. De ryska soldaterna tågade snart åter till Åboland. I Sankt Petersburg övervägde tsar Alexander I senare under våren att anfälla Sveriges fastland via Åland. Den ryska styrkan i Åboland fick åter order om att besätta Åland. Drygt 800 man förflyttades över till de åländska öarna. Bland ålänningarna uppstod en rädsla för ryska övergrepp och ett missnöje började växa fram, som övergick i uppror, som inleddes den 6 maj 1808. Vid en strid nära Jomala kyrka dödades två ryssar och flera togs till fånga. Samtidigt med denna åländska resning mot ryssarna hade en liten svensk expeditionsskär an-

länt till Föglö. Den bestod av skonerten *Fröja* och två kanonbarkasser med sammanlagt 73 man. Den svenska styrkan kom den 7 maj fram till Kumlinge, där de tillsammans med ålänningarna kunde hindra ryssarnas rörelser mellan öarna. Kumlingeslaget blev kortvarigt. Ryssarna kapitulerade och omkring 500 ryssar togs till fånga. De åländska förlusterna uppgick till två stupade och fem sårade. Åland hade tömts på ryska trupper, främst av ålänningarna själva.

Kriget mot ryssarna under våren 1808 gick dåligt för Sverige. I slutet av juni beslöt kungen, Gustav IV Adolf, att själv ta över ledningen för operationerna i södra Finland med Åland som bas. Grelsby kungsgård blev kungens högkvarter. Antalet svenska soldater på Åland ökade under sommaren 1808. I början av augusti 1808 räknade man med att ryssarna förberedde ett större anfall mot Åland, möjligen kombinerat med en fortsättning mot det svenska fastlandet och Stockholm. Försvarsplanen från svensk sida var att skärgårdsflottan och landtrupperna tillsammans skulle hindra ryssarnas framryckning. Den 4 september transporterades drygt 4 000 svenska soldater från Åland för en operation mot ryska enheter på det finska fastlandet. Efter hårda strider slogs svenskarna tillbaka redan följande eftermiddag, men förbanden stannade kvar i området ombord på fartygen. Efter dessa motgångar övergavs tanken på fortsatta expeditioner österut. Nu gällde det enbart att försvara Åland för de svenska förbanden.

Finska kriget slutade med att Sverige förlorade sin östra rikshalva Finland vid freden i Fredrikshamn 1809. Finland blev nu ett storfurstendöme inom det tsarryska väldet. Efter förlusten av Finland och Åland kom nu Åland att utgöra Rysslands västligaste utpost. Det kom att benämnas som att ögruppen låg som en pistol riktad mot Stockholm. Från denna ögrupp kunde de viktiga handelslederna till och från hamnarna i Bottenhavet och Bottenviken hotas. Från dessa öar kunde också ett militärt angrepp snabbt sättas in mot Stockholm och Mälardalen. Den tsarryska ledningen började under 1820 – talet utnyttja ögruppens strategiska läge mitt i Östersjön. Ryssland påbörjade då byggandet av Bomarsunds fästning på Åland. Under Krimkriget angreps fästningen 1854 av en engelsk – fransk flotta, som med sina fartygskanoner förstörde en stor del av fästningen och resterande delar sprängdes sedan. I fredsförhandlingarna 1856 efter Krimkriget erbjöd segermakterna att Åland åter skulle bli en del av Sverige. Men den svenska regeringen tackade nej för att bibehålla den avspänning, man fått med Ryssland efter det Finska kriget. Fredsavtalet efter Krimkriget innebar att Åland förblev en del av tsarryssland, men att ögruppen skulle vara demilitariserad. Detta avtal fick benämningen Ålandsservitutet.

Huvudfästningen vid Bomarsund skulle bli en 290 meter lång halvcirkelformad bestyckad kasern i två våningar, som kunde rymma 2 500 man. Runt huvudfästet planerades sex kanontorn. Den halvfärdiga fästningen anfölls 1854 av en brittisk och fransk flotta. Efter en veckas strider kapitulerade ryssarna. Bomarsunds fästning kom att bli en mäktig symbol för den ryska tsarens auktoritet i Östersjöområdet. På bilden ses rester av fästningens tjocka murar. Tiden från det att fästningen började byggas fram till dess fall blev en märklig era i den åländska historien. Från hela det ryska imperiet kom människor av olika nationaliteter och religioner och verkade som militärer, köpmän och hantverkare. Detta märks än idag vid den begravningsplats som finns på Prestö, inte långt från fästningsområdet.

Foto: Sten Ekman

Centralförsvarsprincipen

Vid freden i Fredrikshamn 1809 förlorade alltså Sverige sin östra Rikshalva, Finland. Rysslands styrka ökade i och med att man expanderat västerut och i Sverige ansåg man att hotet från öster nu ökat. Läget hade försämrats i och med att den nya gränsen mot öster låg farligt nära de mest betydelsefulla delarna av landet. Svenska flottan hade förlorat makt i Östersjön och kunde inte på ett effektivt sätt försvara landet, om krig skulle bryta ut. Armén hade lång mobiliseringstid och svårt att försvara landets kuster. Stockholm var särskilt utsatt med sin närhet till ett av Ryssland besatt Åland. I stadens närhet magasinades en stor del av härens förråd av

vapen och ammunition, som nu måste flyttas. Försvaret av landet måste organiseras efter dessa nya förhållanden. Centralförsvar av riket Sverige blev lösningen. En rysk landstigning bedömdes vara omöjlig att hejda. Därför krävdes säkra fästningar inne landet, ett centralförsvar, som skulle ge tid att mobilisera armén och möta fienden när denne försvagats. 1809 tillsattes en kommitté, som började undersöka möjligheterna att anlägga nya försvarsanläggningar långt inne i landet. Tre fästningar kom på förslag. En byggdes, Karlsborgs fästning vid Vättern. Denna fästning började byggas 1819 och blev en av Europas största fästningar med centralförråd för vapen och ammunition och plats för 6000 – 8000 man. Fästningen skulle också kunna fungera som reservhuvudstad vid krig med riksdag, regering, kungahus samt rikets guldreserv. Fästningen var färdigbyggd först 1919, men var då omodern. Under den långa byggtiden hade kommunikationer och vapen utvecklats och fästningen stod inte emot dåtidens artilleri. Centralförsvarsprincipen innebar att man vid anfall skulle dra sig in i landet och lämna resterande delar av landet öppna för fienden att tåga in i. I början av 1800 – talet var de svenska förbanden få och utbildade. Mobilisering och kommunikationer var långsamma. Genom att man lät fienden komma in i landet, skulle man kunna skära av underhållslinjerna. Mindre strider skulle trötta ut fiendens styrkor så att man till sist skulle kunna besegra honom. Huvudanfallet skulle utgå från de i landet centralt belägna fästningarna.

Svensk militär rekognosering på den ryska ögruppen

Under åren 1904 – 1905 gjordes från rysk sida en omprövning av den ryska Östersjöpolitiken. I kriget mellan Ryssland och Japan 1904 – 1905 förlorade Ryssland hela sin Östersjöflotta, men på andra sidan jordklotet. Flottan förintades i ett sjöslag mot Japan 1905, vilket medförde ett allvarligt avbräck i försvaret av huvudstaden Sankt Petersburg. Landet behövde nu ett befast Åland som en del av en yttre försvarsgördel för staden. Efter utbrottet av första världskriget 1914 var de diplomatiska hindren undanröjda och år 1915 började ryssarna bygga ett antal kustfort, kajer, med flera militära anläggningar på ögruppen. Handlingar från den svenska generalstaben från de första åren på 1900 – talet visar, hur man från svensk militär sida gjorde rekognoseringar på det av Ryssland behärskade Åland. Närheten till Sverige och Stockholm av de ryska förbanden utgjorde ett potentiellt hot mot rikets huvudstad. Gångtiden för ryska örlogsfartyg, som utgick från

Åland, rörde sig ju bara om någon timme till Sveriges ostkust. Det fanns all anledning för den svenska Krigsmakten att samla in uppgifter om de ryska förehavandena på ögruppen.

I februari 1908 sänder generalstaben in en V.P.M. till statsrådet för landtförsvaret, om vilka faror som hotar Sverige, om Ryssland befäster Åland och vad som bör göras för att stärka det svenska försvaret. Från generalstabens sida uttrycktes farhågor för att Ålandsservitutet kunde komma att upphävas och då kommer ryssarna att bygga befästningar på Åland och upprätta en marinbas. Detta skulle medföra: "en väsentligt starkare utgångsställning för ett eventuellt anfall på Sverige. Att en sådan maritim baspunkts befintlighet skulle kännbart minska vårt sjöförsvars effektivitet och därmed den allmänna faran för en landstigning ökas, synes uppenbart. Framförallt gifver en maritim baspunkt på Åland möjlighet att på kraftigaste sätt afspärra Bottenhafvet för svenska flottan". De kuststräckor, som generalstaben bedömde som särskilt utsatta, var de som låg närmast Åland,

År 1906 anlände drygt 750 ryska soldater till Prästö, trots att Åland var demilitariserad. De upprättade då en radiostation. Den flyttade 1912 in i denna byggnad, som ryska soldater byggde på Prästö. Kring radiostationen stod fyra cirka 50 meter höga trämaster som hade antenner för den trådlösa Marconisändaren. Stationen övertogs av finska förband år 1918. Sedan dess har byggnaden använts som fängkoloni, konservfabrik, skola och barnhem. Idag finns en utställning om Bomarsunds fästning inrymd i byggnaden. I närheten av byggnaden finns än idag en röd träbyggnad kallad "Doniken" som ursprungligen innehöll fyra lägenheter avsedda för telegrafisterna och deras familjer.

Foto: Sten Ekman

norr om Stockholm, främst Roslagskusten. Vidare anger man Västernorrlands kust som troligt landstigningsområde, då det där finns stora resurser för urlastning och närhet till norra stambanan. Faran av ett av Ryssland befäst Åland gör att generalstaben anser att mobiliseringstiderna för ett stort antal förband i Sverige måste förkortas och fredsbesättningarna på kustbefästningar förstärkas. Avslutningsvis skriver generalstaben till ministern att: "Skola vi äga samma möjlighet som nu är, för att afvisa en rysk landstigning, så bör vårt landtförsvar ökas - utöfver de i senaste försvarsplan förutsedda - med två nya operativa enheter". Utöver fler förband till armén så vill generalstaben kalla in personal för repetitionsövningar för att på så sätt höja kvalitén i det svenska försvaret.

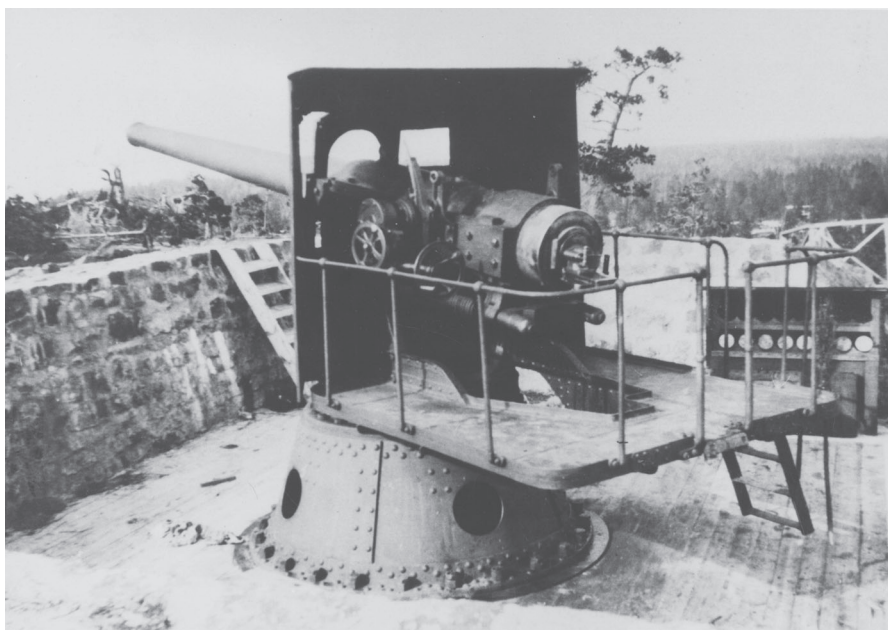
I en rapport till generalstaben i januari 1911 informeras både om ryska sjömätningar för en nio meter djup farled öster Åland samt om anläggning av kajer och kolförråd. "En med ryska militära förhållanden väl förtrogen meddelare skrifver till oss från Peterburg: Det är bekant, att ryska sjömätningsarbeten under förflutna sommar pågått med ändamål att upptaga en minst 9 m djup farled genom Kökarsfjärden förbi Sottunga och genom Delet, således öster om Åland, förbindande Östersjön med Bottniska viken. Tillkomsten af denna farled skall tillåta de ryska slagskeppen, som i marinkalendrarna angifvas hafva något öfver 8 m djupgående, men i verkligheten ligga närmare 9 m djupt, att öster om Åland förflytta sig mellan ofvannämnda haf. Farleden skall sålunda blifva af utomordentligt stor strategisk betydelse för ryska flottan, naturligtvis främst vid eventuella operationer i Bottenhafvet".

Sverige erbjuder Åland under första världskriget

Första världskriget bröt ut 1914 och varade till 1918. Vid dess utbrott gav England och Frankrike det allierade Ryssland rätt att befästa Ålandsöarna, vilket Sverige ställde sig bakom. Befästningsarbetena började 1915 och pågick sedan fram till årsskiftet 1917 – 1918. Det ryska befästandet av Åland medförde att den svenska generalstaben intensifierade sin planläggning inför ett eventuellt politiskt beslut om ett svenskt besittningstagande av Åland. Under år 1915 utarbetades således inom generalstaben en PM, "Rörande landstigningsföretag å Åland". Denna expeditionskår skulle bestå av bland annat två infanteriregementen med cirka 6 500 man samt en rad andra förband. Dessa skulle ilastas i Karlskrona och Stockholm inför överfarten till Åland. Generalstaben anger att: "Ändamålet med detta besittningstagande torde väl vara dels att beröfva Ryssland möjligheten att

mer eller mindre fullständigt afskära sjöförbindelserna mellan Östersjön och Bottenhafvet, dels att från svensk sida kraftigt inskränka möjligheten för ryska sjöstridskrafter att från Finska viken och Östersjön förflytta sig till Bottenhafvet, dels slutligen att utgöra ett hot mot sydvästra Finland”.

Under hösten 1917 erbjöd Tyskland två gånger Åland till Sverige. Den första inviten lämnades i hemlighet den 11 november och innebar att Tyskland först skulle ockupera öarna och därefter överlämna dem till Sverige. Motprestationen skulle vara att Sverige i sin tur sände förband till Åland, för att därefter i framtiden inte överlämna öarna till någon annan makt i det då pågående världskriget. Den svenska regeringen tackade nej, då man befارade att en ockupation av Åland riskerade att leda till krig mot Ryssland. Den 17 december framförde Tyskland ett nytt erbjudande, den-

I samband med att första världskrigets utbrott uppförde Ryssland befästningar på Åland och stationerade förband på ögruppen. Bilden visar en 15 cm kanon vid Sålis. Totalt förlades cirka 6 000 ryska soldater på ögruppen under kriget. Detta brott mot Ålandsservitutet från 1856 hade sanktionerats av Storbritannien och Frankrike, som såg åtgärden som ett sätt att hindra Tysklands intressen i Östersjöområdet.

Foto: Göta Livgarde. Armémuseum arkiv

na gång med direkt hänvisning till Ålandsrörelsen och ålänningarnas önskan om återförening med Sverige. Om Sverige officiellt vände sig till Tyskland i denna fråga, skulle Tyskland ta upp den med Ryssland vid de kommande fredsförhandlingarna i Brest- Litovsk och där skulle Ryssland tvingas överlämna Åland till Sverige. I gengäld måste Sverige godkänna fyra krav: att ålänningarna skulle få hålla en folkomröstning om statstillhörigheten, att Sverige inte skulle befästa öarna, att Sverige inte skulle överlämna öarna till någon annan makt samt att Sverige skulle inleda förhandlingar om ökad malmexport till Tyskland. Freden i Brest- Litovsk, den 3 mars 1918, blev det första fredsfördraget under första världskriget. Ryssland hade av Tyskland tvingats till reträtt långt in på ryskt område och de nu styrande under Lenins ledarskap ville avsluta kriget för att kunna fullfölja sin revolution i Ryssland.

Svenska Ålandsexpeditionen 1918

Under 1917 uppstod en rörelse på Åland för att denna del av storfurstendömet skulle återförenas med moderlandet Sverige. Den 20 juli 1917 fick detta ett konkret uttryck, då en kommunalstämma i Finström beslutade att "bringa till den svenska regeringens och representationens kännedom, att på grund av särskilda orsaker den åländska befolkningen livligt åstundar sina öars förening med Sveriges rike". Man gjorde nu också en namninsamling på Åland, som i november 1917 överlämnades till den svenska regeringen och kungen.

Den 6 december 1917 utropade sig Finland som en självständig stat. Den 18 januari 1918 utbryter det finska inbördeskriget mellan de vita och de röda. Den röda sidan stöddes av en del av de ryska soldater, som var kvar i landet efter självständighetsförklaringen. Även på Åland fanns det ryska soldater, närmare 2 000 man. Utropandet av Finland som en självständig stat medförde att den åländska självständighetsrörelsen fick nya argument. Man ville också bli självständiga – men från Finland. Rörelsen fruktade att ett självständigt Finland skulle genomföra en förfinskning av de åländska sederna, traditionerna och att finska språket skulle breda ut sig på ögruppen. Nu genomfördes återigen en namninsamling på kort tid, som enligt organisatorerna fick 96 procent av Ålands vuxna befolkning att skriva under. Budskapet var att Ålands befolkning ville införlivas med Sverige. Den 28 januari 1918 överlämnades namnlistorna till svenska regeringen samt till kungen.

Den 13 februari 1918 hade Stockholms Dagblad stora rubriker på för-

stasidan. "Skräckvälde på Åland. Den värlösa åländska befolkningen utsatt för fruktansvärd förföljelse av de ryska soldathordarna. Rykten om blodbad i Mariehamn". Även Aftonbladet och Svenska Dagbladet hade liknande rubriker och artiklar. Tidningsartiklarna var minst sagt överdrivna. De byggde på uppgifter från representanter för den åländska frihetsrörelsen. De ville skapa en stämning bland Sveriges befolkning att den svenska regeringen måste ingripa för att rädda befolkningen på Åland från den röda terrorn. Skriverierna bidrog till att svenska regeringen dagen därpå beslöt att sända en hjälpexpedition med uppdrag att, "avhämta de svenska undersåtar och ålänningar vilka på grund av där rådande förhållanden önskade bli överförda till Sverige". Hjälpstyrkan avgick den 14 februari från Stockholm och bestod av *Isbrytare I* och passagerarångaren *Runeberg* under befäl av kommandörkapten Harald Åkermark. Den 15 februari anslöt pansarbåten *HMS Thor* under befäl av kommandörkapten Gustaf Starck till den svenska eskadern. *Runebergs* besättning var förstärkt med åtta beväpnade matroser och isbrytaren var bestyckad med en kulspruta. På eftermiddagen ankrade de svenska fartygen på redde utanför Eckerö. När Åkermark kom i land, kunde han konstatera att ryktena om våldsdåd var starkt överdrivna. Läget på Eckerö var lugnt och bara ett 30 – tal ålänningar togs ombord som flyktingar, men de återvände snart hem.

I början av februari anlände den vita Nystadskåren från fastlandet, vilket snart följdes av landsättning av röda trupper från Åbo. Den 17 – 19 februari möttes dessa i strider kring Godby, där de vita gick segrande ur striderna. På Åland rådde under dessa dagar en stor informationsbrist. Det är omdiskuterat, om den svenska expeditionskåren fick underrättelser, om att Nystadskåren fanns på ögruppen. Och Nystadskåren i sin tur trodde att svenskarna kommit för att hjälpa dem mot ryssarna. Den svenska hjälpexpeditionen hade nu ingen funktion att fylla, då ju den åländska befolkningen inte var utsatta för några våldsdåd från de ryska soldaterna. Men trots detta drogs den svenska styrkan inte tillbaka. Istället utvidgades den och gavs nu även en fredsbevarande uppgift. Svenskarna skulle se till att de stridande parterna, den röda sidan med ryssar och den vita lämnade ögruppen. Något mandat för denna nya uppgift fanns inte från Finlands regering i Vasa under ledning av Mannerheim. Men Åkermark upplevde den svenska medlarpositionen som för svag. Därför överfördes den 19 februari ett kompani ur Vaxholms kustartilleriregemente, KA 1, med 120 man stammanskap med befäl, samt åtta kulsprutor och 21 hästar. Ytterligare förstärkning anlände dagen efter, då två pansarskepp ur Kustflottan anlände till

På detta fotografi från Eckerö, Åland i februari 1918, är det i underkanten skrivet: "Utsikt från Sveriges märs. Pansarkryssaren *Oscar II*, *Stora Isbrytaren* och lastfartyget *Heimdall*". Vid denna hamn landsattes bland annat ett svenskt kustartillerikompani och en infanteribataljon. Isbrytaren på fotografiet har idag namnet *S:t Erik* och är ett driftdugligt museiskepp, förlagt till Vasamuseet i Stockholm.

Foto: Krigsarkivet

På bilden ses urlastningen av de åtta kulsprutorna som kompaniet från KA 1 medförde till Åland den 19 februari 1918. Eckerö skimtar i bakgrunden.

Foto: Larséns bildarkiv
Armémuseum

Eckerö. Det var pansarskeppen *Sverige* och *Oscar II* bestyckade med grovt artilleri.

Under Starcks ledning slöts den 20 februari en överenskommelse mellan Nystadskåren och den ryska garnisonen, som utformades nästan helt enligt ryssarnas villkor. Trots att Nystadskåren gått segrande ur striderna med de röda, så tvingades man nu enligt fördraget att gå med på omedelbar evakuering ombord på svenska fartyg. Den ryska evakueringen skulle däremot få genomföras under fem veckor. Man tog hänsyn till svårigheterna att på kort tid få rysk materiel och soldater från ögruppen på ryska fartyg. Förhandlingarna skedde helt utan medverkan från den nybildade finska staten. Formellt hade svenska regeringen en medlarroll, men gav sig själva vissa rättigheter, till exempel att övervaka de ryska förråden, som skulle tömmas längre fram. Nu började den svenska Ålandsexpeditionen mer likna förberedelser för ett övertagande av ögruppen Åland. På Eckerö redd låg till slut tre svenska pansarbåtar, *Thor*, *Sverige* och *Oscar II*, vilka representerade en aktningvärd militär styrka. Artilleristiskt – 30 tunga kanoner (28 – 12 cm kaliber) personellt nära 1 200 man. Landstigningsstyrkorna för styrbords och babords vakter omfattade vardera totalt cirka 320 man med karbin som huvudbeväpning. Ombord fanns också kulsprutor samt sex lätta landstigningskanoner (57 – 37 mm) på trefotslavett.

Den svenska närvaron förstärktes dessutom den 24 februari då en infanteribataljon ur Göta Livgarde, eskorterad av *HMS Svensksund*, under befäl av överstelöjtnant Gustaf Ros anlände till Åland. Han fick titeln Chefen för Ålandsdetachementet, CÅD. Detachmentet bestod av stab, fyra skyttekompanier, en kulsprutepluton, en reducerad fälttelegrafavdelning samt en magasinseskader, totalt cirka 650 man. Det formella uppdraget var ”att efter de närmare föreskrifter, som kunna lämnas av H.B.K. (Högste Befälhavaren för Kustflottan) och i enlighet med de överenskommelser, som träffas angående Ålandsöarnas evakuering av de därstädes fientliga ryska och finska stridskrafterna, utföra nödig kontroll och bevakning under evakueringen samt i samband därmed lämna Ålandsbefolkningen skydd mot övergrepp”. Bataljonen landsteg på Eckerö och rörde sig långsamt över Åland och var framme i Mariehamn den 27 februari, där detachementsstaben upprättades. Nu hissades den svenska örlogsflaggan varje morgon i staden. Till skillnad från den kontingent på 125 man från kustartilleriet, som skeppades över under den 19 – 20 februari, bestod soldaterna från Göta Livgarde av värnpliktiga. För att sända svenska soldater utanför landets gränser krävdes godkännande av riksdagen. Riksdagen godkände detta

Från vänster kommendörkapten 2.gr Harald Åkermark, verksam i Mariehamn. Kommendörkapten 1.gr Gustaf Starck som mest uppehöll sig på sin pansarbåt *Thor* samt kapten Harald Elliot, ryskspråkig. Deras funktion som medlare mellan de röda, ryssarna och de vita försvårades av att de av sjöminister Palmstierna hindrades att ha kontakt med Finlands lagliga regering i Vasa. Den vita sidan hade stora svårigheter med sin kommunikation och blev hänvisad till de svenska kommunikationerna. I stort sett all telegramkommunikation skedde via de svenska fartygen och det svenska sjöfartsdepartementet.

Foto: Larséns bildarkiv Armémuseum

samma dag, som regeringen tog beslutet, den 23 februari, och styrkan avreste från Stockholm.

Den svenska humanitära insatsen började nu utveckla sig till en politisk insats med andra motiv än rent humanitära. Var motivet att få Åland återfört till Sverige? Ålandsdetachementet inriktade sig nu på överenskommelsen från den 20 februari. Där hade ju Sverige påtagit sig rollen att övervaka kvarlämnad rysk egendom. Man hade enligt överenskommelsen även påtagit sig rollen att på svenska fartyg föra över Nystadskåren till Sverige för vidaretransport på järnväg till Haparanda/Torneå. Nystadskåren var mycket förargade över den svenska inblandningen och hade mycket dålig information om hela lägesbilden på ögruppen. På morgonen den 24 februari avgick ångaren *Runeberg* mot Stockholm med hela Nystadskåren 450 – 500 man.

Den 21 februari meddelade Tyskland att man avsåg att göra en militär intervention i det pågående inbördeskriget i Finland och använda Åland som etappstation. Tysklands inträde i kriget skedde på uppmaning av Finlands representanter i Berlin. Den finska regeringen och Mannerheim var inte informerade, utan de finska representanterna gjorde framställan till tyska regeringen på eget bevåg. Underrättelsen om denna tyska intervention nådde den finska regeringen och Mannerheim först den 2 mars, då de tyska förbanden redan var på väg mot Åland. Tyskarna hade i praktiken bjudit in sig själva. Ur Tysklands synvinkel försvårades dock dessa planer av

I slutet på februari 1918 började ryssarna förbereda utrymning av sina soldater på Åland. I början på mars landsattes tyska förband, som tillfångatog cirka 1 200 ryska soldater. På bilden ses tyska soldater vakta ryska soldater i avvaktan på deras avtransport från Åland. Bildkälla: Göta Livgarde Armémuseum arkiv

den svenska Ålandsexpeditionen. Den tyska eskadern, Sondererverband Ostsee, med bland annat slagskeppen *Rheinland* och *Westfalen*, under befäl av konteramiral Meurer, avseglade den 28 februari. Ombord fanns då drygt 1 000 man, 14. jägarbataljonen. Eskadern anlände den 5 mars till Eckerö, där man ankrade vid de svenska fartygen. På redde låg alltså två tyska slagskepp, två svenska pansarskepp och ett antal transportfartyg, hjälpkryssare och isbrytare. Vid denna tid hade de finska rödgardisterna lämnat Åland, liksom Nystadskåren, men ryssarna hade fått betydligt längre tid på sig att lämna ögruppen.

Den 7 mars landsteg jägarbataljonen och tillfångatog större delen av den ryska garnisonen. Fångarna, 1 180 personer, överfördes efter några dagar till fångläger i Baltikum. 240 balter, polacker och ukrainare överfördes till Sverige, där de internerades på Fristads hed. Den 3 april lämnade jägarbataljonen Åland och anslöt sig i Åbo till en tysk styrka, som transporterats direkt från Tyskland för att ansluta sig till den vita fronten. Den 10 april anlände kryssaren *Kolberg* till Eckerö och avlöste *Rheinland* som chefsfartyg. Dagen efter gick *Rheinland* på grund vid Lågskär.

Den 1 mars kallades sjöminister Erik Palmstierna till den tyske marinat-

Det första svenska förbandet som skyddsvakt i Mariehamn. Redan den 18 februari begärde förhandlaren Åkermark skyddstrupp till Mariehamn vilket Starck på pansarbåten *Thor* motsatte sig. Den 21 februari anlände 25 man med kulsprutor ur KA – kompaniet, här utanför svenska konsulatet. Kustartilleristerna var förlagda vägg i vägg med ryska matroser.

Foto: Larséns arkiv Armémuseum

tachén i Stockholm för samtal om att dela upp Åland i en svensk och en tysk intressesfär. Den 9 mars anlände en representant för den finska regeringen till Åland, överste Hjalmar von Bonsdorff, som utsetts till militärguvernör och tillförordnad landshövding för Åland. Han krävde att alla ryska förråd och anläggningar skulle överlämnas till finska staten. Detta motsatte sig svenskarna. Under några veckor i mars gjorde svenska fortifikationsofficerare inventering av de tio kustbatterierna på öarna. Dessutom gavs order om särskild militärgeografisk rekognosering för eventuella svenska framtida behov av ankarplatser, landstigningsplatser, samt vägar och broar.

Den 14 mars sändes ett svenskt kompani hem och den 21 mars ett andra och kulspruteplutonen den 27 april. Den 15 maj anlände reguljära finska förband till ögruppen. Dagen efter avreste den svenska detachementsstaben, de två kvarvarande kompanierna samt kustartilleridetachmentet ombord på *Oskar II* och ångaren *Västmanland* och den svenska örlogsflaggan halades i Mariehamn. Kvar på Åland lämnades en minsvepningsdivision för att svepa farlederna söder om Mariehamn. Kvar på Åland fanns även ett kompani ur den tyska jägarbataljonen samt den lätta kryssaren

Stralsund. Den 15 maj var ögruppen utrymd på ryska och vita styrkor och ett kompani ur Göta Livgarde lämnade Åland.

Den 15 maj gavs order att den svenska örlogsflaggan, framför Chefen för Ålandsdetachementets kvarter, inte skulle hissas följande morgon. Den hade varit hissad på flaggstången vid torget i Mariehamn sedan den 3 mars. Den 16 maj 1918 utfärdade chefen för Ålandsdetachementet dessa avskedsord till Ålands befolkning:

"Det svenska Ålandsdetachementet, som utsändes för att i orosfylld tid bringa Ålands befolkning skydd, vänder denna dag på sin Konungs befallning åter. I outplånligt och tacksamt minne skola vi, svenska krigsmän, bevara det svenska sinnelag, de varma känslor och den gästfrihet, som under den gångna tiden städse och överallt mött oss från Ålands befolkning. Må de band, som knutits emellan Eder och oss, icke mer upplösas. Då vi nu bjuds Eder farväl är vår varmaste önskan, att framtiden måtte skänka Åland och Eder allt, vad I av densamma kunnen hoppas och vänta". En mindre svensk styrka blev kvar på Åland till den 25 maj för att bland annat bevaka de ryska förråden.

Den 30 december 1918 undertecknades i Stockholm ett dokument om demoleringen av de kvarvarande ryska befästningarna på Åland. Här reglerades, hur tyska, finska och svenska förband skulle demolera anläggningarna. De finska och tyska demoleringsarbetena utfördes helt av civil arbetskraft. Den svenska regeringen krävde dock att få använda militär personal, vilket Finlands regering till slut tvingades acceptera. Det svenska Demoleringsdetachementet utgjordes av stab i Mariehamn, ett demoleringskompani ur I 2, en demoleringspluton ur Ing 1 och en kustartilleriavdelning ur KA 1. Antalet man uppgick till 150 och dessutom bestod styrkan av en vedettbåt och en motorbåt med besättningar. Demoleringsarbetena började i april 1919 och pågick in på hösten. Den gemensamma demoleringskommissionen godkände sedan samtliga demoleringar.

Ålandsoperationen hade ett mycket starkt stöd inom delar av den svenska regeringen, riksdagen samt från kungen. Pådrivande, och direkt operativt verksam under operationen, var sjöförsvarsminister Erik Palmstierna. Han fick i efterhand mycket kritik från olika håll för sitt agerande att låta svenska förband "besätta" en del av ett broderland, som samtidigt befann sig i ett blodigt inbördeskrig. Även Mannerheim riktade skarp kritik mot Sveriges folkrättsvidriga ingripande i Finland, som då befann sig i ett inbördeskrig och som inte hade begärt militärt understöd för att skydda Ålands befolkning.

Ålandsfrågan under mellankrigstiden

Frågan om Ålands statstillhörighet hänsköts efter krigsslutet till det nybildade Nationernas Förbund, NF. Under åren 1919 - 192, som Ålandsfrågan behandlades av NF, var läget mellan Sverige och Finland mycket ansträngt. Inom den svenska generalstaben togs till och med fram planer för krig mot Finland. Man bedömde att det fanns en risk för militärt angrepp mot Åland från Finland, om ögruppen skulle bli svenskt territorium. Även inom den finska försvarsmakten utarbetades försvarsplaner som skulle sättas i verket, om Sverige gick till angrepp och landsatte förband på Åland och, eller i andra delar av Finland. Finlands plan hade benämningen "Koncentration Sverige". Från den svenska generalstabens sida räknade man med, eller hoppades, att ett beslut i NF skulle innehålla en klausul om bara en delvis neutraliserad ögrupp. Men man ville inte ha en för långt gången neutralisering av ögruppen. Den måste kunna befästas av Sverige för att kunna försvaras.

Under tiden som NF behandlade frågan om Ålands statstillhörighet, utarbetades inom den svenska generalstaben underlag om hur man från militärt håll såg på frågan om en eventuell ny gränsdragning mellan Finland, och ett Åland tillhörande Sverige. Från svenska generalstabens sida ville man ju få gränsdragningar, som underlättade ett framtida svenskt försvar av ögruppen. Svenska regeringen lämnade i maj 1921 in en *démarche* till NF, där man bland annat hävdade att Ålandsöarna ur militär synpunkt hade större intresse för Sverige än för någon annan Östersjöstat, Finland inbegripet. Den svenska argumenteringen byggde på den dåtida bilden av Sveriges militärgeografiska läge med hotet från öster.

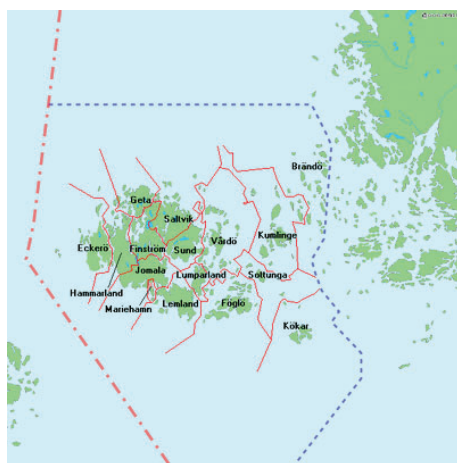
Från Finlands sida hade man redan från början bedömt Åland som en omistlig del av den nya nationens säkerhetspolitiska intressen. Detta gällde för försvaret av sydvästra Finland, kontrollen över infarten till Bottniska viken samt kontrollen över de egna sjövägarna. I oktober 1919 sammanställde kommodor Gustav v. Schoultz, stabschef för Kustförsvaret, en PM med riktlinjer för Ålands försvar. Schoultz inledde med att konstatera att uppgiften var svår, om än inte omöjlig. Sverige hade en betydlig övermakt inom alla områden. Flottan var tjugo gånger större än den finländska och hemmabasen låg i Stockholm, som var betydligt närmare Åland än motsvarande finländsk hamn. Men trots underlägsenhet skulle Finland inte bara stillatigande se på, om Sverige försökte erövra öarna. Det huvudsakliga försvaret skulle flottan stå för. Detta eftersom svenskarna sannolikt skulle försöka avskärma Åland från fastlandet. Enligt kommodoren skulle

de bästa fartygen ombaseras från Finska viken till Åbo – Ålands skärgårdar med Åbo som huvudbas. I oktober 1919 utfärdades en förordning, där tjänstgöringstiden förlängdes för värnpliktiga, som tillhörde flottan och kustartilleriet.

Den 24 juni 1921 beslutade Nationernas Förbund att suveräniteten över Ålandsöarna skulle tillerkännas Finland. NF beslöt även att en konvention om ögruppens demilitarisering och neutralisering skulle ingås mellan intresserade stater. Vidare beslöts att nya garantier för befolkningen skulle införas i självstyrelselagstiftningen. Beslutet i NF och den undertecknade Ålandskonventionen 1921 medförde dock inte att debatten om Ålands statstillhörighet och demilitarisering upphörde. Åland var ur finländsk synpunkt fortfarande en av hörnstenarna i Finlands säkerhetspolitik. Åland och farvattnen kring öarna var en grundförutsättning för landets överlevnad. Finland var nästan helt beroende av vattenvägarna för sin import och export.

Debatten om Åland fortsatte under 1920- och 1930-talen bland annat från ett antal svenska generalstabsofficerare. De såg klara samband mellan försvaret av Finland och Åland och den svenska krigsplanläggningen. Det fanns enligt dem bara ett hot att frukta, från öster, den gamle arvfjenden Ryssland. Grundsynen var att yttre fara hotade Sverige endast från öster.

Finlands och Sveriges säkerhetspolitiska intressen var i många avseenden sammanfallande. För Finland var det en fråga om överlevnad, att landet inte blev ställt ensamt vid ett sovjetiskt angrepp. Bedömningen var att Finland inte någon längre tid skulle kunna stå emot ett sådant angrepp. Den historiskt mest konsekventa lösningen för landet var att orientera sig mot Sverige. Dessutom hade länderna andra gemensamma intressen. Sverige hade möjlighet att bidra med militärt stöd som tillsammans med Finlands egen armé behövdes för att bilda ett tillräckligt starkt försvar mot Sovjetunionen.

Kartan visar den demilitariserade zonen runt Åland samt kommungränserna på ögruppen.

Bildkälla: wikipedia.org

Men för både Sverige och Finland var det en nackdel att Ålandsöarna var helt utan kustbefästningar. Generalstabsofficerarna menade att: "Sverige och Finland har aldrig gjort sin försvarsfråga en större otjänst än då de gingo in på avtalet om Ålandsbefästningarnas slopande. Militärt sett är slopandet av Ålandsbefästningarna, såväl ur finsk som svensk synpunkt, nära nog att jämföra med den inverkan Sveaborgs kapitulation 1808 fick på det samfälliga svensk – finska rikets försvar". Antingen gör Sverige gemensam sak med Finland, om det angrips och för över huvuddelen av fältarmén till Finland, där angriparen kan stoppas vid finska östgränsen. Eller, så lämnar Sverige Finland åt sitt öde och då måste det svenska försvaret rustas upp för att kunna möta ett mycket starkare sovjetiskt hot". Analysen användes som en argumentation för samverkan med Finland och för ökade anslag till den svenska Krigsmakten.

Gemensamt försvar av Ålandsöarna under andra världskriget

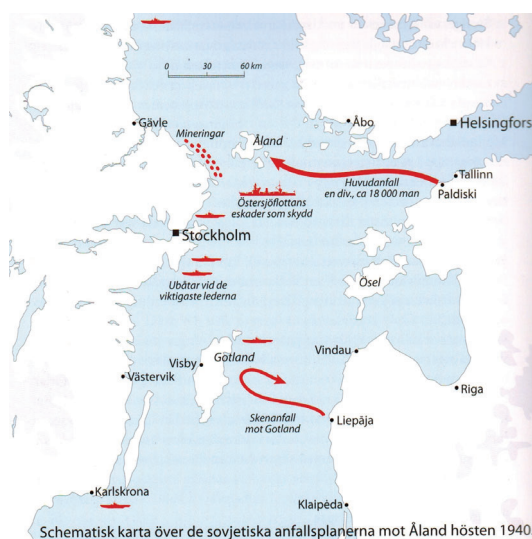
Även under mellankrigstiden bedömdes alltså Ålandsöarna vara av stor strategisk betydelse för både Sverige och Finland. Därför utarbetades, av försvarsstaberna i Helsingfors och Stockholm, fredstida och krigstida, planer för ett gemensamt försvar av Åland i händelse av krig i det oroliga läget i Europa mot slutet av 1930-talet. De fick benämningarna Stockholmsplanen och Koordinationsplanen.

Stockholmsplanen undertecknades den 7 januari 1939. Den syftade till att få till stånd vissa lättnader i demilitariseringsföreskrifterna enligt 1921 års Ålandskonvention. Stockholmsplanen behandlade ett fredstida försvar av Åland med enbart finskt kustartilleri med som mest 1 000 man, huvudsakligen åländska värnpliktiga. Finland skulle enligt Stockholmsplanen få möjlighet att inom en tioårsperiod bygga temporära befästningar på Åland. Sverige skulle vid överhängande krigsfara i Östersjöområdet, på begäran av Finland, medverka i försvaret av Ålands neutralitet. Stockholmsplanen underställde NF, sedan på förhand samtliga signatärmakter till konventionen utlovat sitt godkännande av planen. I slutet av våren 1939 gav dock Sovjetunionen besked om att man motsatte sig den svensk – finska planen. Men det fanns även en hemlig plan om ett gemensamt försvar av Åland vid krig, Koordinationsplanen. Den behandlade ett gemensamt krigstida försvar av Åland.

Men det var inte bara Finland och Sverige som i början på andra världskriget hade planer på att besätta Åland. Även Sovjetunionen hade en sådan detaljerad plan. Denna, "Operationsplan för erövring av Ålandsöarna",

är daterad den 10 september 1940 och undertecknad av Östersjöflottans stabschef konteramiral Pantelejev. Syftet med operationen var att erövra och hålla öarna Eckerö, Åland och Lemland och därefter inta övriga öar i Ålands skärgård. Landstigningsföretaget skulle inledas med marininfanteri och luftlandsättningsförband, varefter en armédivision skulle landsättas i två omgångar, totalt 18 000 man. Samtidigt skulle en skenoperation riktas mot Gotland för att förvilliga Sverige och därmed försvåra ett svenskt ingripande.

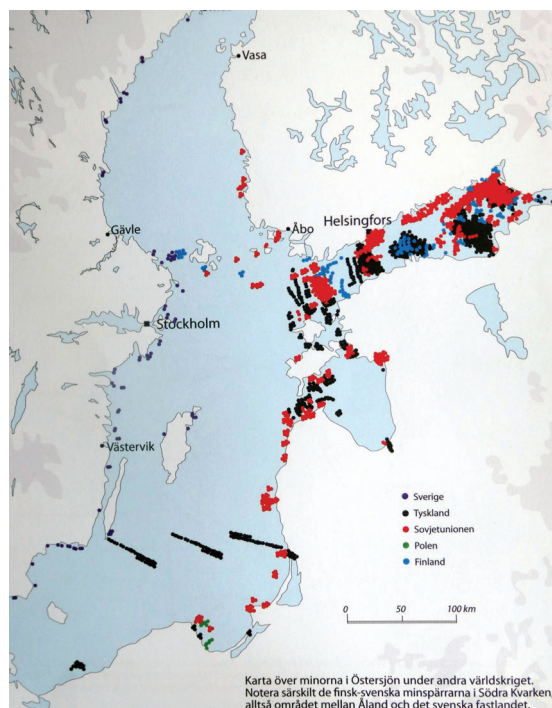
Under hela andra världskriget var Östersjön minerad av Tyskland, Ryssland, Finland och Sverige. Detta gällde inte minst farvattnen kring Åland och i Finska viken. Dagen efter vinterkrigets utbrott den 30 november 1939 minerade Finlands flotta inloppslederna till den åländska skärgården med början vid Kökar. I samband med detta överfördes cirka 3 000 man till ögruppen och kustflottan med pansarskepp baserades i Föglöfjärden. Den 6 december 1939 lade, efter många politiska om och men, Sverige ut ett minfält som sin del av mineringen i Södra Kvarken. Två dagar senare kompletterades den "Norra spärren" med ytterligare mineringar inom svenskt inre vatten och den 9 december lades den finska delen av mineringen i Södra Kvarken ut. Denna innehöll cirka 300 minor som Sverige skänkte till Finland. Den svenska hjälpen bestod dessutom av 500 sjunkbomber.

I den ryska planen för ett besättande av Åland redovisas operationer, som definitivt skulle ha räknats som krigshandlingar riktade mot Sverige. Exempel på sådana operationer var att lägga ut minfält vid norra inloppet till Stockholm samt i området Söderarm – Arholma. Vidare skulle ryska ubåtar vid inledningen av ockupationen av Ålandsöarna inta stridspositioner vid inloppen till Härnösand, Stockholms skärgård, Färösund och Karlskrona. Ett förverkligande av denna plan skulle ha medfört krig med både Finland och Sverige.

Källa: SMB Samuel Svärd

På kartbilden ses bland annat de svenska och finska mineringarna i Ålands farvatten under krigsåren.
Källa: SMB Samuel Svärd

Fotografierna från den finska marina underrättelsetjänsten gav den svenska Krigsmakten bland annat uppgifter om de nybyggda Kirovkryssarna *Kirov* och *Maxim Gorkij*. Båda hade en huvudbestyckning bestående av nio stycken 18 cm kanoner uppställda i trippeltorn. Förvarsattachén i Helsingfors bedömde att det finska bildspaningsmaterialet var oskattbart.
Foto: Sten Ekman. Bildkälla: Krigsarkivet

Före och under andra världskriget förekom ett omfattande utbyte av marina underrättelser mellan Sverige och Finland. Det var främst uppgifter om den ryska Östersjöflottan och de fasta ryska kustbefästningar, som samlades in och bearbetades.

Den 11 september 1945 sammanträdde Ålands landsting för att göra en markering inför de förestående fredsförhandlingarna i Paris och den folkrättsliga nyordning, som man förväntade sig efter andra världskrigets slut. Till regeringen i Helsingfors sändes en skrivelse, där det sades att ålänningarna, som en del av den svenska folkstammen, inte upphört att hoppas att deras naturliga längtan till återförening med moderlandet skulle förverkligas. I skrivelsen uttrycktes även oro för att garantierna för Ålands autonomi skulle kunna försvagas, när nu NF var på väg att upplösas. Sveriges regering avvisade ålänningarnas begäran om anslutning till Sverige.

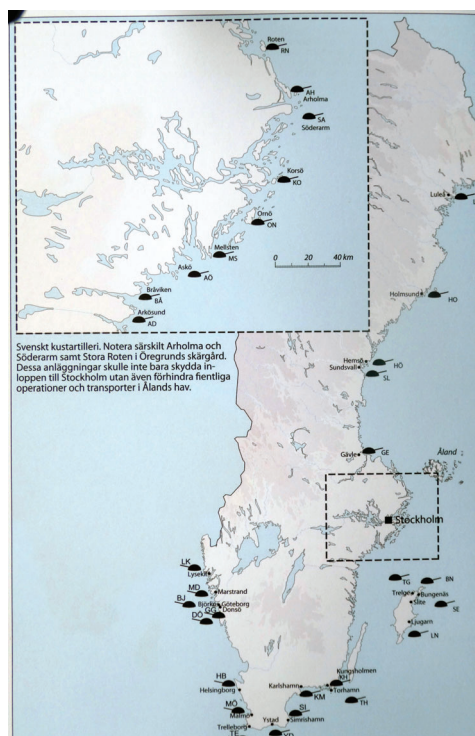
Ålands strategiska läge under kalla kriget

Under kalla krigets årtionden fanns det strategiska dilemmat att om Sovjetunionen ockuperade Finland och Åland, så låg östra Mellansverige med Stockholm mycket nära till för angrepp, som utgick från Åland. Därför låg det i Sveriges intresse att Finland kunde försvara ögruppen och hindra att området kom att utgöra ett hot mot Sverige.

Ålandsöarnas strategiska betydelse under 1900- talet, och än i dag, ligger i att ögruppen bildar en farvattenförträngning mellan två hav, Östersjön och Bottenhavet med Bottenviken, samt en landbrygga mellan Finland och Sverige. Förträngningen kan utnyttjas för att spärra inloppen till Bottenhavet. Ålands hav är för brett för att kunna spärras enbart av kustartilleriet. En spärr i detta område måste även innefatta minor samt bevakningssystem och robotar eller rörliga stridskrafter. För Finland kan en sådan spärr skydda förbindelserna med Sverige och för Sverige ger den möjlighet att begränsa eller fördröja en kustinvasion över Östersjön mot östkusten. Ålandsöarnas läge och natur ger en försvarare fördelar. En anfallsoperation mot öarna riskerar att bli både kostsammare och svårare, ju bättre försvaret hunnit organisera sig. Därför hade ett anfall mot ögruppen varit förmånligast i ett tidigt skede av en kris, innan Finland hade, och kanske med hjälp från Sverige, hunnit etablera ett effektivt försvar på ögruppen.

Under kalla kriget var en av uppgifterna för den svenska Krigsmakten/ Försvarsmakten, att med särskilda beredskapsförband vid vissa taktiskt viktiga kustartilleribatterier och spärrbataljoner, förhindra och avvärja anfall mot i förväg bedömda anfallsriktningar vid överraskande kuppanfall mot

Källa: SMB Samuel Svärd

Åland med omgivande skärgård var, och är, ett neutraliserat område, där ingen militär verksamhet fick genomföras, oavsett vilket land som kom

ifråga. Finland var dessutom bundet av VSB-avtalet, mellan åren 1948 – 1992, vilket medförde att Finlands möjligheter att gemensamt med Sverige planera för försvar av Åbolands- och Ålands skärgårdar var begränsade. Detta förhindrade dock inte Sveriges överbefälhavare och försvarsstaben att utföra en operativ planläggning och genomföra interna spel. Vid mina samtal med officerare, som var verksamma vid bland annat försvarsstaben, har framkommit att dessa aldrig sett en operationsplan Åland. De tror inte att en sådan funnits som en registrerad handling. Däremot är det många som säger sig ha hört att sådana planer fanns. Personerna anser att om det hade blivit aktuellt med en svensk operation mot Åland, så skulle ÖB ha kallat berörda chefer, till exempel MB Ö, MB NN och berörda förbandschefer till ett muntligt orderuttag. Lämpliga förband för insats mot Åland fanns inom dessa militärområden.

Ifrågasatt demilitarisering

Debatten om Ålands säkerhetspolitiska ställning i Östersjön är knappt hörbar i Sverige trots närheten till Mälardalen och Stockholm. Men i Finland har uttalanden gjorts kring frågan om ögruppens demilitarisering och försvar. Några exempel på uttalanden är följande från Huvudstadsbladet i Helsingfors i april 2015. "Jag och många andra är oroad över Åland. I en krissituation skulle det avtal som förbjuder krigshandlingar på Åland vara noll värt. Det har man vetat länge fastän man inte har fått säga det". Uttalandet kommer från Henrik Nystén, ex-kommendör för Nylands brigad och tidigare chef för Sjöstridsskolan, på tal om Ålands neutraliserade och demilitariserade ställning. "Till Nylands brigads krigstida uppgifter hör att sköta försvaret av Åland. Jag rekommenderar Åland att vara på sin vakt. Som situationen är nu, lever ålänningarna i en trygg fantasivärld. Militärer tycker att de internationella avtalen saknar betydelse i en krissituation, men ålänningarna själva gör bedömningen att de skyddas av avtalen. Ålänningarna skulle göra klokt i att fundera på sin säkerhet" avslutar Nystén. I artikeln i Hufvudstadsbladet uttalar sig även Göran Djupsund, professor i statskunskap vid Åbo Akademi och bosatt på Åland. "Avtalen är förstas trevliga för Åland att ha i fredstid, men skulle vi se upptakten till en väpnad konflikt, tror jag inte för en sekund att en stormakt som Ryssland skulle lägga någon större vikt vid några avtal. Jag är övertygad om att Åland också ingår i de scenarier västalliansen ritar upp, säger Djupsund". Tomas Ries, lektor i strategi och säkerhetspolitik vid Försvarshögskolan i Stockholm säger till tidningen "Om det uppstår en situation, där Ryssland skulle

Ålands geografiska läge är ett lämpligt område för luftbevakning. Getabergen ligger längst norrut på fasta Åland och här förberedde den svenska försvarsmakten under kalla kriget att sätta upp radarstationer för bevakning av bland annat fartygstrafiken till och från Bottenhavet.

Översten i den finska försvarsmakten Anders Gardberg skriver i en rapport från Finlands Krigshögskola: "Vid en begynnande kris kan en förstärkning av luftbevakningen på Åland vara nödvändig för Sveriges försvar. Finland måste behärska sitt luftrum och då speciellt luftrummet över Åland. Östersjön utgör för Sveriges försvar den "Engelska kanalen" som kan ge landet en möjlighet att möta ett angrepp på internationellt vatten, eller senast vid gränserna. Om Finland inte kunde värna sitt luftrum ovanför Åland, skulle det minska djupet i det svenska luftförsvarssystemet, från Östersjöns 200 km till Ålands havs 40 km, eller leda till att Sverige skulle omfatta luftrummet över Åland i sina operativa planer. Sveriges starka luftförsvar kunde gagna Finlands luftförsvar över Åland. Det korta avståndet från Stockholm, innebär att Åland kunde ligga i "lä" av Stockholms luftvärns-system, för angrepp över svenskt territorium".

Foto: Sten Ekman

ockupera ett eller flera baltiska länder är landet i praktiken först tvunget att stänga av Östersjön för att förhindra att Nato den vägen ska kunna stöda de baltiska länderna. I den situationen är det två områden, som blir oerhört viktiga att kontrollera: Gotland och Åland. Eftersom de åländska öarna är demilitariserade är de öppna och sårbara. Putin har på den senaste tiden visat att han inte respekterar internationella lagar och överenskommelser

Bilden visar en artikel från mars 2017 i tidningen Åland, där ett finskt minfartyg passerar vid Kumlinge. Ålandskonventionen från 1921 medger att Finland får passera de åländska farvattnen med "överbattenkrigsfartyg". Som synes av tidningsartikeln väcker Finlands örlogsfartyg runt Åland debatt i den åländska pressen och hos allmänheten.

Foto: Sten Ekman

och hans generalstab tänker uteslutande militärt operativt. Det passar Ryssland alldeles utmärkt att Åland är demilitariserat”.

I ett inlägg på svenskayle i oktober 2016 kommenterar det finska public serviceföretaget Finlands försvarsministers uttalanden: ”Ålands status som demilitariserat område har diskuterats från och till i 160 år. Enligt Niinistö skulle det vara bra att i framtiden också diskutera Ålands ställning och hur ön ska försvaras tillsammans med Sverige. Tanken att Åland i egenskap av ett demilitariserat område ska kunna hålla sig utanför en eventuell konflikt

När man kört av bilen med färjan från Grisslehamn eller Kapellskär möts man vid Eckeröshamn av denna skylt. Man har nu kommit till ett område, som är både självstyrande och demilitariserat. Denna skylt finns även vid andra hamnar runt om på Åland.

Foto: Sten Ekman

är vackert sagt naivt. Niinistö ser det demilitariserade Åland som ett militärt vakuum som riskerar att utsättas för begränsade, snabba insatser precis som nyligen på Krim. Att det är Ryssland som utgör det potentiella hotet mot Åland är i detta sammanhang ett outtalat faktum”.

Ålands självstyrelse

Ålands självstyrelse regleras i Självstyrelselagen för Åland. Den kan ändras av Finlands riksdag endast med Ålands lagtings samtycke. Ålands lagstiftande församling eller ”riksdag” benämns lagting. Den nu gällande självstyrelselagen är den tredje i ordningen och trädde i kraft den 1 januari 1993. Självstyrelselagen anger de områden, där Ålands lagting har lagstiftningsrätt. De viktigaste sektorerna är: undervisning, kultur – och fornminnesvård, hälso- och sjukvård, miljö, näringslivets främjande, intern trafik, kommunalförvaltning, polis, post samt radio och TV. Åland fungerar alltså i det närmaste som en självständig stat med egen lagstiftning och förvaltning inom dessa områden. På de områden, där lagtinget inte har lagstiftningsbehörighet, gäller de av Finlands riksdag stiftade lagarna på samma sätt som i landet i övrigt. Exempel på sådana områden är, utrikesförvaltningen, försvaret, större delen av civil- och straffrätten, domstolarna, tullväsendet och statsbeskattningen.

Hembygdsrätt på Åland får man vid födseln om någon av föräldrarna har hembygdsrätt. Inflyttade från Finlands fastland, som bott på Åland i fem år och som har tillfredsställande kunskaper i svenska, kan ansöka om åländsk hembygdsrätt. Hembygdsrätt är en förutsättning för rösträtt och valbarhet i lagtingsval, rätt att äga och besitta fast egendom i landskapet samt rätt att i landskapet bedriva näring. Inskränkningarna i rätten att äga och besitta fast egendom har tillkommit i syfte att bevara jorden i den åländska befolkningens ägo. Enligt självstyrelselagen är landskapet Åland enspråkigt svenskt. Det betyder bland annat att ämbetsspråket är svenska. Undervisningsspråket i de skolor som finansieras med offentliga medel är svenska.

Avslutning

Vid detta symposium behandlar vi ett ämne, som är föga känt i Sverige och nästan aldrig behandlas i media eller i den säkerhets- och försvarspolitiska debatten. Men som har framgått har Ålandsfrågan under många hundra år varit av stort intresse, inte bara för Sverige och Finland utan även för stormakterna och till och med behandlats i Nationernas Förbund, NF.

Åland ligger där det ligger. Öarna utgör en landbrygga, som måste kontrolleras för att säkerställa sjötrafik till svenska och finska hamnar i Bottenviken. Den finska import- och exporttrafiken går till huvuddelen på köl och stora delar passerar genom Åbolands skärgårdar, medan den svenska exporten av järnmalm, trävaru- och pappersprodukter går genom Ålands hav. Ålands strategiska läge är idag minst lika stort, som det var efter 1809 års krig.

Åland har sedan 1800-talet en unik folkrättslig status, först genom Ålandsservitutet och sedan genom den etablerade demilitariserade zonen. Trots dessa har Ålands öar i flera omgångar befasts av Ryssland och Finland. Och inte nog med det. Ålandsöarnas nationella tillhörighet har diskuterats i flera omgångar. Ålänningarna, som är svensktalande, har flera gånger framfört önskemål till Sveriges regering och Konung om att få tillhöra Sverige. Det är en inställning, som inte delas av Finland, som ser Åland som en omistlig del för nationens säkerhetspolitik. Åland och farvattnen runt öarna är en förutsättning för landets överlevnad. Men som vi har sett är frågan om Ålands tillhörighet levande liksom att Ålands demilitariserade status ifrågasätts.

I min presentation har jag också lyft fram Sveriges agerande 1918, vilket fortfarande är en unik händelse i Sveriges säkerhetspolitiska historia. För första gången deltog svenska militära förband i en fredsbevarande mission på en vänligt sinnad stats territorium. Men den svenska insatsen hade dock inte stöd vare sig från Finlands lagliga regering eller dess överbefälhavare, Mannerheim. Den svenska insatsens överensstämmelse med gällande folkrätt kan alltså diskuteras. Riksdagen medgav att svenska värnpliktiga fick utnyttjas för insats utomlands. Detta förfarande kom sedan att bilda mönster för framtida insatser men då på ett FN-mandat och under ledning av FN, Nato och/eller EU.

Det har också framgått, vilken betydelse sjöstridskrafter har vid tryggheten av nationella intressen, som rör länders försörjning. Detta är en fråga som i den svenska försvarspolitikens avsevärt har undervärderats i minst 100 år. Behovet av att effektivt kunna spärra linjen mellan Roslagen och finska fastlandet före ett förväntat krigsutbrott kvarstår, liksom att "komma först" med att besätta Ålandsöarna. Finland och Sverige har under senare år ingått avtal om samverkan inom ett brett säkerhetspolitiskt område. Trots att Åland inte nämns specifikt i dessa avtal, torde det för alla som är insatta i Ålandsfrågan stå klart att det bland annat handlar om ett gemensamt försvar av ögruppen.

De kommande presentationerna kommer att belysa läget sett mot bakgrund av dagens säkerhetspolitiska situation med ett Ryssland, som i handling visat att man inte respekterar internationella avtal och gällande folkrätt.

Källor: Finska inbördeskriget Tobias Berglund & Niclas Sennerteg. Natur & Kultur 2017. Ålandsöarna – en säkerhetsrisk? Spelet om den demilitariserade zonen 1919 – 1939. Kenneth Gustavsson, PQR 2012. Ockuperat Åland! – Svenska krigsplaner de senaste hundra åren. Sten Ekman 2020. Till källorna hör även en rad handlingar från Riksarkivet, Krigsarkivet samt Landskapsarkivet på Åland.

Presentation av Sten Ekman

Sten Ekman (f. 1949) är uppväxt i Kalixbygden och har de senaste åren blivit intresserad av den militära verksamhet, som var så vanligt förekommande i hans hemtrakter. Under sin militärtjänst vid A 8 i Boden utbildades Sten Ekman till eldledare för Bandkanon 1. Han hann också delta i ett antal KFÖ (krigsförbandsövningar) och SÖB (särskild övning för befäl), alla i Kalixlinjen. Sin civila gärning har Sten Ekman ägnat åt hälsovården i olika befattningar såsom primärvårdschef och lasaretschef.

Under alla år har funderingarna om Kalixlinjens omfattning och betydelse funnits där och för drygt fem år sedan tog funderingarna en fastare form och blev tankar om en bok om Kalixlinjen. Efter omfattande arkivforskning och intervjuer med personer som verkat inom totalförsvaret i övre Norrland gav SMB 2013 ut *Kalixlinjen – kalla krigets lås i norr*. Under 2013 och 2014 har SMB också gett ut *Sovjetiskt störanfall mot Norrbotten* och *Hit men inte längre*- och därefter kom boken *Sverige och Finland under kalla kriget*.

Sten Ekman har också ett stort intresse av Åland. Nästa år kommer SMB att ge ut boken *Ockupera Åland! - Svenska krigsplaner de senaste hundra åren*. Det föredrag som Sten Ekman håller vid FM symposium kommer att ge en försmak ur bokens innehåll.

Av Sten Ekman utgivna böcker:

Kalixlinjen Kalla krigets lås i norr; Befästningarna, fasta artilleriet, de svenska planerna och det tänkta sovjetryska anfallet; SMB 2013,

ISBN: 978-91-86837-46-4

Sovjetiskt störanfall mot Norrbotten, Så skulle Sverige försvaras; Planer, krigsspel, berggrum och ledningscentraler i norr under kalla kriget; SMB 2014; ISBN: 978-91-86837-66-2

Hit men inte längre; Luleälvslinjen – befästningarna, det fasta artilleriet och vår sista Försvarsmaktsövning; SMB 2015; ISBN: 978-91-88053-00-8

Totalförsvaret i Västerbotten under kalla kriget; Det civila försvaret, arméförband, kustförvar och krigsflygbaser, utgiven av Sten Ekman;

ISBN: 978-91-639-1203-0

Hemligt militärt samarbete SVERIGE och FINLAND under kalla kriget; SMB 2017;

ISBN: 978-91-88053-61-9

4.sjöstridsflottiljen

4.sjöstridsflottiljen löser uppgifter inom såväl minröjning och ubåtsjakt som övervakning av havsområden och luftrum. Flottiljens fartyg har förmågan att genomföra väpnad strid till sjöss – på, över och under vattenytan.

4.sjöstridsflottiljen har till uppgift att upprätthålla och utveckla Försvarens förmåga inom sjöstrid. I fredstid övar flottiljen på sin krigsuppgift, att försvara Sveriges territorium och svenska intressen. Flottiljen övervakar svenskt sjöterritorium, genomför underrättelseinhämtning, röjer minor samt skyddar havsområden, sjövägar och sjöfart.

Flottiljen har sin bas i Berga söder om Stockholm och i Skredsvik vid Gullmarsfjorden vid Bohuskusten, där Röjdykardivisionen är lokaliserad. Flottiljen består av fyra divisioner och en flottiljstab, som leder och planerar flottiljens arbete.

41.korvettdivisionen kan övervaka stora havsytor och luftrum samtidigt som de är utrustade med vapensystem för att klara av att hantera hot från luft, yta och under vatten. Fartygen kan lösa en mängd olika uppgifter som ytstrid, ubåtsjakt och försvar mot stridsflygplan. Ingående fartyg är *HMS Helsingborg*, *HMS Visby*, *HMS Gävle* och *HMS Sundsvall*. I divisionen ingår även en Spaningsbåtrote bestående av *HMS Trygg* och *HMS Dristig*.

42.minröjningsdivisionen har till uppgift att söka efter explosiva föremål under vattenytan och oskadliggöra dem. För att lösa huvuduppgiften använder man sig av sonarer, undervattensfarkoster och röjdykare. Varje år genomförs minröjningsoperationer där man röjer minor som hittats från de båda världskrigen. Ingående fartyg är *HMS Ven*, *HMS Kullen* och *HMS Koster*.

43.underhållsdivisionen förser övriga divisioners fartyg med till exempel livsmedel, drivmedel och reservdelar. Underhållsdivisionen har ett stödfartyg samt lastbilar för att stödja stridsfartygen både till sjöss och från landsidan. Ingående fartyg är *HMS Trossö*.

44.röjdykardivisionen arbetar med att hitta och oskadliggöra oexploderad ammunition under vatten. Röjdykardivisionen kan även utföra minröjning på land och deltar regelbundet i internationella insatser. Ingående fartyg är *HMS Spårö* (röjdykarfartyg) och *HMS Ägir* (dykerifartyg). Divisionen är baserad i Gullmarsfjorden.

4.sjöstridsflottiljen samverkar/övar med Finlands sjöstridskrafter inom ramen för Swedish Finnish Naval Task Group (SFNTG).

Fakta 4. sjöstridsflottiljen

Förkortning: 4.sjöstridsflj

Ort: Berga, Haninge garnison

Yrkesofficerare: 350

Gruppbefäl, soldater och sjömän (kontinuerlig tjänstgöring): 210

Gruppbefäl, soldater och sjömän (tidvis tjänstgöring): 9

Civilanställda: 4

Reservofficerare: 472

Amfibieregementet

Amfibieregementet är förlagt till Berga inom Haninge kommun. Regementschefen är tillika garnisonschef inom Haninge. Här ingår även Muskö.

Förbandet utbildar amfibiesoldater, som har olika huvudtjänst, t.ex. kustjägare, amfibieskytte, båt-, lednings- och underhållstjänst.

Amfibieförband verkar, där vatten möter land och fungerar som länken mellan sjö- och arméstridskrafter. Förbandet har förmågan att verka i fyra dimensioner med olika vapensystem: i och under vattenytan, på land och i luften. Därmed kan förbandet utöva kontroll över kustområden.

Även om förbandets naturliga stridsmiljö är kustnära zoner, floddeltan och andra amfibiska områden, har förbandet förmåga att verka i alla typer av terräng, till exempel öken. Amfibieförband är alltid beredda för insats och har vid flera tillfällen varit insatta i olika insatsområden. Amfibieregementet har deltagit i insatser i bland annat Kosovo, Adenviken, Tchad och Afghanistan. I flera av insatserna har förbandet haft huvudansvar. Förbandets senaste insats genomfördes i Adenviken, där förbandet utgjorde en del av ME 05 och Operation Atalanta tillsammans med den Nederländska marinen. Den svenska styrkan deltog bland annat med två stridsbåtar med tillhörande personal, som var grupperade ombord på det nederländska amfibiestridsstödfartyget *HNLMS Rotterdam*.

Utbildningen på Amfibieregementet kännetecknas av stor flexibilitet och eftersom personalen ska kunna hantera en mångfald av uppgifter inom krishantering i skiftande miljöer - både nationellt och internationellt. Förbandet utbildar soldater, sjömän och officerare inom åtskilliga huvudtjänster till sina krigsförband, som omfattar Andra amfibiebataljonen, 17. bevakningsbåtkompaniet och 132. säkerhetskompani sjö samt två hemvärnsbataljoner. Amfibieregementet har en stor geografisk spridning, där enheter utbildas och grupperas på Berga, söder om Stockholm och i Göteborg.

Förbandets bordningsstyrka har deltagit vid insatserna i Adenviken.

Amfibieförband använder kontrollerbara minor, robotsystem, granatkastare och andra vapensystem för att uppnå kontroll. Med hjälp av snabbgående båtar såsom stridsbåtar, bevakningsbåtar och svävare uppnår förbandet en god rörlighet.

Amfibieregementet samverkar/övar med Nylands brigad i Finland.

Amfibieregementet sätter i krigsorganisationen upp Andra amfibiebataljonen bestående av:

201.ledningskompaniet
202.kustjägarbataljonen
204.amfibieskyttekompaniet
203.amfibieskyttekompaniet
205.amfibieskyttekompaniet
206.underhållskompaniet
samt
17.bevakningsbataljonen
132.säkerhetskompani sjö
28.hemvärnsbataljonen
29.hemvärnsbataljonen

Fakta Amfibieregementet

Förkortning: Amf 1

Ort: Berga, Haninge garnison och Göteborg

Yrkesofficerare: 329

Gruppbefäl, soldater och sjömän (kontinuerlig tjänstgöring): 513

Gruppbefäl, soldater och sjömän (tidvis tjänstgöring): 303

Civilanställda: 37

Reservofficerare: 453

Till detta kommer värnpliktiga inryckta den 22 juli 2019, 200 på Berga och 112 i Göteborg

Foto: Hampus Hagstedt/Försvarmakten

Exempel på Försvarssamarbetet Sverige Finland

Från Försvarsdepartementets hemsida

Sverige och Finland har ett nära försvarspolitiskt samarbete. Länderna samverkar både bilateralt och inom befintliga forum som det nordiska försvarssamarbetet Nordefco, Europeiska unionen, Partnerskap till Nato och FN.

Fördjupat samarbete

Under hösten 2013 kommunicerades, att Finland och Sverige avsåg fördjupa försvarssamarbetet mellan länderna. Syftet med det fördjupade samarbetet är att förbättra resultatet och öka effektiviteten genom gemensam användning av resurser, ökad interoperabilitet mellan ländernas försvarsmakter och genom en närmare dialog om gemensamma försvarspolitiska och säkerhetspolitiska utmaningar. Samarbetet gäller aktiviteter i fredstid.

Gemensam handlingsplan

I maj 2014 presenterades en handlingsplan, för hur Finlands och Sveriges försvarssamarbete ska utvecklas. Handlingsplanen beskriver hur länderna ska utveckla det försvarspolitiska samarbetet.

I handlingsplanen framgår, att försvarsmakterna ska undersöka förutsättningarna för att förstärka samarbetet om övningar, utbildning och träning, luft- och sjöövervakning samt genom gemensam användning av grundläggande infrastruktur.

Även möjligheterna att utveckla gemensamma förband till internationella övningar och fredsfrämjande insatser ska undersökas. Det fördjupade samarbetet skulle bland annat bygga på befintliga samarbeten som exempelvis Cross Border Training (CBT).

Uppdrag till Försvarsmakten

Den 19 juni 2014 gav regeringen uppdrag åt Försvarsmakten att närmare undersöka, hur det svensk-finska försvarssamarbetet kan fördjupas utifrån handlingsplanen.

Personal SFNTG vid utbildning på Sjöstridsskolan

Den 31 januari 2015 överlämnade Försvarsmakten tillsammans med den finska försvarsmakten en gemensam rapport om konkreta samarbetsområden.

Samarbetsområden

I den inventering av möjliga samarbetsområden, som den svenska och finska försvarsmakten redovisade den 31 januari 2015, framhålls sex fokus-

områden (marinen, flygvapnet, armén, säker kommunikation, logistik och materiel samt gemensamma förband). Bland förslagen återfinns:

- En gemensam marin förbandsenhet (Swedish Finnish Naval Task Group) som är tänkt att ha full operativ kapacitet år 2023.
- En ökad grad av interoperabilitet mellan det svenska och de finländska flygvapnen med förmåga till gemensamma operationer, gemensamt utnyttjande av flygbaser och gemensam stridsledningsförmåga.
- Ett gemensamt svensk-finländskt ramverk på brigadnivå fram till 2020.

Sverige och Finland ska utveckla gemensam marin stridsgrupp

Regeringen beslutade den 29 oktober 2015, att Försvarsmakten tillsammans med Finlands försvarsmakt ska utveckla en gemensam svensk-finsk marin stridsgrupp (Swedish Finnish Naval Task Group, SFNTG).

Regeringen har tidigare uttalat, att ett fördjupat försvarssamarbete med Finland är av särskild vikt. Skapandet av en gemensam svensk-finsk marin stridsgrupp är prioriterat för marinstridskrafterna.

Det övergripande syftet med SFNTG är att på ett kostnadseffektivt sätt kunna gemensamt använda de två försvarsmakternas marina resurser och förmågor.

Försvarsmakten ska i utvecklingen av SFNTG särskilt se till gemensamma förmågor, internationella krishanteringsoperationer, förmågan att kunna agera tillsammans med Nato samt att delar av SFNTG ska kunna anmälas som ett gemensamt bidrag till Natos reservstyrkeregister.

På sikt ska SFNTG ha en operativ förmåga omfattande även sjöövervakningsoperationer och sjöfartsskydd.

Utvecklingen av den marina stridsgruppen ska ske inom ramen för gällande svensk lagstiftning. Regeringen har tillsatt en utredning med uppgift att se över rättsliga förutsättningar för ett sådant svensk-finskt samarbete.

Regeringen har också gett Försvarsmakten i uppdrag att förhandla bilaterala avtal med behöriga myndigheter i Finland och även Danmark, om att ländernas marina styrkor kan använda varandras hamnar för alternativ basering av marina enheter i fredstid. Tillfällig basering av marina enheter kan exempelvis ske i samband med deltagande i övning eller vid genomförande av verksamhet på eget territorialhav eller internationellt vatten, där möjligheten att använda en finsk, dansk eller svensk hamn har en operativ eller ekonomisk fördel.

Samförståndsavtal 2018-07-09 (MoU) Mellan Sverige och Finland

I samförståndsavtalet preciseras ett antal områden, där samarbetet ska utvecklas. Det gäller bland annat försvars- och säkerhetspolitisk dialog, övning, träning och utbildning samt övervakning och hävdande av territoriell integritet. Vidare nämns tillträde till varandras territorium för parternas militära förband, värdlandsstöd, samt åtgärder för att skapa förutsättningar för gemensamt militärt agerande inklusive operativ och taktisk planering och interoperabilitet.

Samförståndsavtalet är ett övergripande politiskt ramverk, som tydliggör ambitionen och målsättningen med försvarssamarbetet.

Syftet med samförståndsavtalet är att skapa kontinuitet, förutsägbarhet och långsiktighet i försvarssamarbetet mellan Sverige och Finland. I samförståndsavtalet preciseras ett antal områden, där samarbetet ska utvecklas. Det gäller bland annat försvars- och säkerhetspolitisk dialog, övning, träning och utbildning samt övervakning och hävdande av territoriell integritet. Vidare nämns tillträde till varandras territorium för parternas militära förband, värdlandsstöd, samt åtgärder för att skapa förutsättningar för gemensamt militärt agerande inklusive operativ och taktisk planering och interoperabilitet.

Målet med försvarssamarbetet mellan Sverige och Finland är att förbättra ländernas försvarsförmåga, möjliggöra gemensamt operativt agerande och främja gemensamma intressen inom försvarsområdet, inklusive att stärka säkerhetssituationen i Östersjöregionen. Samarbetet har fördjupats i flera steg under de senaste åren.

Vision 2025

Vid försvarsministermötet i Oslo den 13 november 2018 enades de nordiska försvarsministrarna om en ny vision för det nordiska försvarssamarbetet, som stäcker sig fram till år 2025. Under Sveriges ordförandeskap i Nordefco under 2019 är en av prioriteringarna att påbörja implementeringen av denna vision.

Inom ramen för detta arbete har länderna bland annat tagit initiativ till att stärka Nordefco som en plattform för konsultation och krishantering. Ett första steg blir att utarbeta tydliga former och riktlinjer för, hur länderna genom säkra sambandsmedel ska kunna konsultera varandra i en potentiell krissituation.

Undertecknande av avtal om försörjningstrygghet

Vid ett två dagar långt nordiskt försvarsministermöte på Gotland inom ramen för Sveriges ordförandeskap i Nordefco, undertecknade Sverige, Norge och Finland den 10 april 2019 ett avtal om försörjningstrygghet och Danmark skrev under en avsiktsförklaring om att signera avtalet i ett senare skede.

Försvarets materielverk (FMV) har på regeringens uppdrag förhandlat fram en överenskommelse om försörjningstrygghet mellan Finland, Norge och Sverige för försvarsområdet. Överenskommelsen är ett tillägg till det nordiska materielsamarbetsavtalet som signerades 2015.

Överenskommelsen fungerar som ett ramverk för samarbete, när det gäller försörjningstrygghetsfrågor. Avtalet kommer att bidra till ökad samordning inom den nordiska försvarsindustrin och underlätta informationsutbyte mellan de nordiska länderna.

Avtalet ger också möjlighet till en effektivare resursanvändning under fredstid och i händelse av kris eller konflikt en stärkt uthållighet och säkra re lagerhållning.

Sammanfattning / avrundning

Ålands unika ställning som demilitariserat och neutraliserat område har nu varit i 153 år med två konventioner (1856 och 1921), 1940 års traktat mellan Sovjet och Finland samt fredsfördraget 1947 som grund. Fredstraktaten, som har bekräftats av Sovjet 1948 och 1992 i legationsbrev, har dock ännu inte ratificerats av Ryssland. Landets vacklande hållning till internationella regelverk, som exemplifierats vid ett flertal tillfällen, ger anledning till viss oro, över vilka avsikter man har långsiktigt.

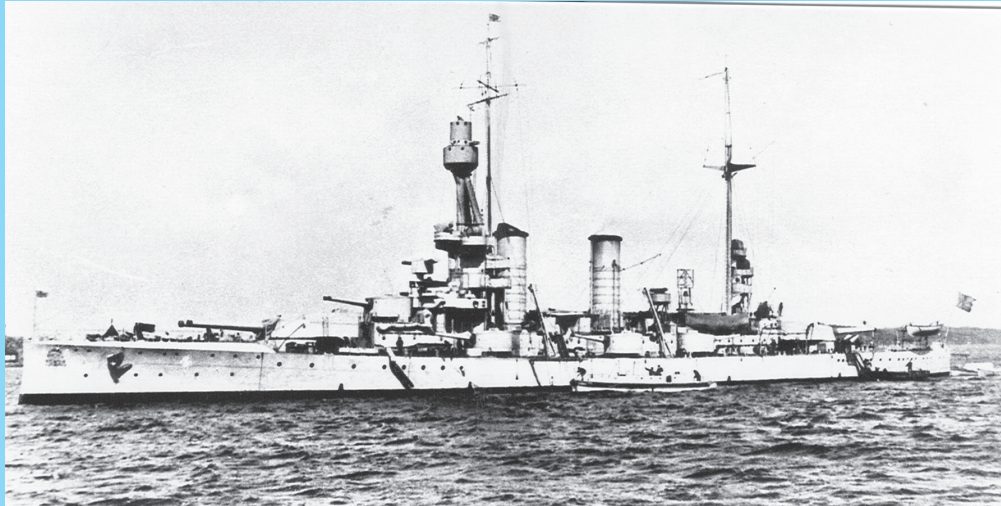
Med detta som bakgrund är det välgörande och lugnande att ta del av det omfattande och intensiva samarbete, som våra marina förband bedriver för att garantera fred och säkerhet i denna del av Östersjön. Med de intressanta föredragningarna om våra marina förbands samverkan med sina finska motsvarigheter avslutas härmed vårt tredje symposium.

Vi tackar Sten Ekman för en synnerligen upplysande beskrivning av de åländska öarnas betydelse genom tiderna och i nutid.

Våra medverkande föreläsare från 4.sjöstridsflottiljen och Amfibieregementet önskar vi all framgång i sitt viktiga värv att tillsammans med Finlands marinstridskrafter bibehålla stabilitet och säkerhet i vår del av Östersjön.

Ett stort tack även till våra välgörare Patriotiska Sällskapet, Sjöhistoriska museets vänner, Drottning Victorias örlogshem och övriga medhjälpare, som gjort det möjligt att genomföra detta symposium.

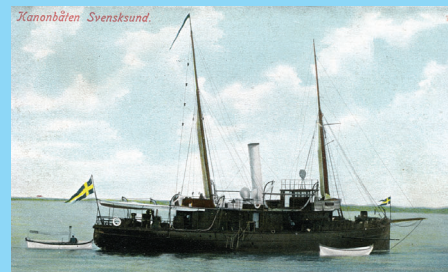
Örjan Sterner

Pansarskeppet Sverige

Pansarskeppet Thor

Kanonbåten Svensksund

Pansarskeppet Oscar II

Samtliga bilder är arkivbilder